

לברית כללית זו, ולכן הן כוללות גם את ברית בין הבתרים, על אף שהיא התרחשה לפני שאברהם נצטווה למול בפועל⁷⁴.

הטעם לכך שברית בין הבתרים, הברית הכללית בין עם ישראל להקב"ה, נכרתה עוד לפני הציווי על המילה כמצוה פרטית – הוא כדי להורות שהקשר העצמי בין ישראל להקב"ה ישנו משעת לידתו של כל יהודי, עוד לפני ברית המילה בפועל; אלא שהמילה באה לקבוע את אותה ברית כללית גם בבשר הגוף הגשמי.

ולכן חלה ברית זו גם על מי שלא קיים את מצות מילה בפועל (כגון מי שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא פטור מלמול). וכדברי המשנה⁷⁵, שכל יהודי – גם מי שבפועל לא מל – נחשב בכלל ה"מולים", כיוון שכריתת הברית הכללית עם הקב"ה חלה אף עליו.
(לקו"ש חכ"ה ע' 54 ואילך)

כא

לְזַרְעֶךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת (פ"ו, יח)

יש לדקדק: ההבטחות הקודמות של הקב"ה על נתינת הארץ לאברהם ולזרעו נאמרו בלשון עתיד – "לזרעך אתן את הארץ הזאת"⁷⁶, "כי את כל

74. לפי המבואר בפנים יש לתרץ את קושיית המפרשים, שלפי דברי הירושלמי, שמונה את הפסוק כאן בכלל מנין הבריתות, נמצא שישנן ארבע עשרה בריתות – שהרי הרמב"ם (סוף הלכות מילה) מונה שלש עשרה בריתות שנאמרו בעניין המילה בלבד, ללא פסוק זה, ואם נצרף גם פסוק זה יעלה המספר לארבע עשרה! ולפי האמור בפנים יש לומר, שהירושלמי לא נתכוון לומר שברית זו היא אחת משלש עשרה הבריתות עצמן; שלש עשרה הבריתות הן דוקא אלו שנאמרו בענין המילה ממש (אלו שמנה הרמב"ם), ואילו את הפסוק כאן הביא הירושלמי רק כהקדמה, כדי להדגיש שהמילה היא ביטוי של הברית הכללית, שהתחילה כבר בברית בין הבתרים.

75. נדרים שם.

76. פרשתנו יב, ז.

הארץ אשר אתה רואה לך אתננה⁷⁷; מדוע כאן נאמרה ההבטחה בלשון עבר – "לזרעך נתתי את הארץ הזאת"?

קיים הבדל נוסף בין הבטחה זו להבטחות הקודמות: בשתי ההבטחות הראשונות נאמרה רק לשון מתנה ("אתן", "אתננה"), ואילו כאן (כברית בין הבתרים) נוספה לשון ירושה – "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה... כי אירשנה"⁷⁸.

ומפרש הגאון הרוגצ'ובי⁷⁹, ששתי ההבטחות הראשונות מתייחסות לכיבוש הארץ על-ידי יהושע, שהיה "בגדר מתנה", ואילו הבטחה זו שבברית בין הבתרים נוגעת לכיבוש שעל-ידי עזרא, שהיה "בגדר ירושה". ויש לומר בביאור העניין, על-פי דברי הרמב"ם⁸⁰, המבחין בין קדושת הארץ שחלה על-ידי יהושע לזו שחלה על-ידי עזרא⁸¹:

יהושע קידש את הארץ באמצעות כיבוש, ולכן כשפקע הכיבוש פקעה גם הקדושה. ובלשון הרמב"ם: "חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם – בטל הכיבוש ונפטרה... שהרי אינה ארץ ישראל";

ואילו עזרא קידש את הארץ על-ידי חזקה, התיישבותם של בני ישראל בארץ, ולכן קדושה זו נשארה אף לאחר שבני ישראל גלו מן הארץ. ובלשון הרמב"ם: "כיוון שעלה עזרא וקידשה, לא קידשה בכיבוש, אלא בחזקה שהחזיקו בה. ולפיכך, כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש... הרי הוא מקודש היום, ואף על-פי שנלקחה הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות".

77. פרשתנו יג, טו.

78. לעיל פסוקים ז-ח.

79. צפנת פענח עה"ת שם. וראה לעיל ביאור טו, שלדברי הרוגצ'ובי מתבאר הבדל נוסף בין שתי ההבטחות הקודמות להבטחה השלישית.

80. ספ"ו מהל' בית הבחירה.

81. יש להדגיש, שכל המדובר לקמן הוא בעניין קדושת ארץ ישראל, אבל לא בעניין הבעלות על ארץ ישראל, שחלה כבר בימי אברהם, כדברי הירושלמי הידועים (חלה פ"ב ה"א): "נתתי כבר נתתי". והדבר נוגע גם להלכה – ראה ב"ב קיט, א"ב. ע"ז נג. ב. ועוד.

הבדל זה מבטא הבדל כללי בין שתי התקופות ביחסם של בני ישראל לארץ:

בימי יהושע נצטוו בני ישראל לבוא אל הארץ ככובשים, כלומר – מתוך הנחה שהארץ שייכת מלכתחילה לעם אחר, ועל בני ישראל להילחם בו ולהתגבר עליו, ובכך לקחת ממנו את הארץ⁸². ולכן, "כיוון שנלקחה הארץ מידיהם – בטל הכיבוש": מעת שנתבטלה ההתגברות על האומות נתבטלה גם הקדושה שהתחדשה על-ידי התגברות זו.

בימי עזרא, לעומת זאת, לא נצטוו בני ישראל לכבוש את הארץ מידי עם אחר, אלא לבוא ולהתיישב בה כמי שהם בעליה מאז ומעולם, מכח הבטחת הקב"ה לאברהם. וכיוון שיחסם של בני ישראל אל הארץ ביטא את ההכרה שהארץ שלהם מאז ומעולם – גם הקדושה שחלה על-ידי התיישבות זו אינה מתבטלת לעולם.

ובזה מבואר הטעם לכך שהכיבוש של יהושע הוא "בגדר מתנה", ואילו הכיבוש השני של עזרא הוא "בגדר ירושה"⁸³:

כשאדם מקבל מתנה מחבירו, אין למקבל המתנה כל זכות בה קודם לכן. כך גם בכיבוש הארץ על-ידי יהושע: בני ישראל לא קידשו את הארץ מכח זכות קודמת שהיתה להם, אלא בגלל פעולה חדשה – הכיבוש;

יורש, לעומת זאת, מקבל את הירושה משום שכבר היה לו קשר אליה קודם לכן, שהרי הוא קרובו של המוריש. וכך היה בימי עזרא: כשבני ישראל התיישבו בארץ, הם ביטאו בכך שהיא כבר היתה בבעלותם, מאז שהובטחה להם על-ידי הקב"ה בימי אברהם.

ולכן נאמר בהבטחה זו "לזרעך נתתי", בלשון עבר – מאחר שהבטחה זו מתייחסת לימי עזרא, כשבני ישראל התיישבו בארץ בדרך שביטאה את שייכותה להם מאז ומקדם.

(לקו"ש חט"ו ע' 100 ואילך)

82. הסיבה לכך היתה משום שכך ציווה עליהם הקב"ה – לכבוש את הארץ דוקא באופן של מלחמה וכיבוש: "ונכבשה הארץ לפניכם" (מטות לב, כט).

83. וראה ב"ב קכט, ב; קלג, א, שמתנה יש לה הפסק, ואילו ירושה אין לה הפסק.